

CONDIȚIILE DE VALIDITATE ALE CONTRACTULUI DE TRANZACȚIE

Ion DĂNOI
Corneliu VRABIE

Résumé: *La conciliation est une alternative à la procédure judiciaire nécessaire pour régler à l'amiable les litiges concernant exclusivement les particuliers. Cette méthode de règlement des conflits consiste en un entretien entre les parties, encadré par un conciliateur de justice. Au cours de cet entretien, les concernés vont essayer de trouver un accord pour mettre fin au litige. Le recours à une conciliation peut être de l'initiative d'une ou des deux parties, du juge civil ou du tribunal jugeant l'affaire. Elle peut avoir lieu en dehors de tout procès ou au cours d'une procédure judiciaire.*

Pentru a se forma, a exista și a fi valid, adică pentru a produce efectele în vederea cărorora este încheiat, un contract (implicit și contractul de tranzacție trebuie să îndeplinească mai multe condiții legale.

Condițiile esențiale pentru formarea contractelor sunt:

- a. capacitatea de folosință;
- b. existența și manifestarea consimțământului;
- c. un obiect determinat;
- d. o cauză licită și morală;
- e. forma cerută de lege **ad validitatem** pentru existența contractului.

Condițiile esențiale ale contractului sunt condiții fără de care contractul nu se poate naște, nu are ființă, nu există și a căror lipsă este sancționată cu nulitatea absolută a acestuia.

Condițiile de validitate ale contractului sunt necesare pentru ca aceasta să își producă efectele în vederea cărorora a fost încheiat, dar nu sunt esențiale pentru formarea lui⁴⁸⁶. Lipsa acestor condiții de validitate (lipsa capacității de a contracta, viciile de consimțământ) conduce la nulitatea relativă a contractului, dar invocarea lor este lăsată la aprecierea părților, protejată prin aceste cerințe legale de validitate a contractului.

Prin urmare, lipsa completă a consimțământului face ca un contract să fie nul absolut, pe când lipsa capacității de exercițiu sau vicierea consimțământului îl fac numai anulabil.

Existența consimțământului, obiectului, cauzei și uneori formei, când legea cere expres o anumită formă **ad validitatem**, au efecte asupra formării însăși a contractului.

Astfel condițiile de validitate ale unui contract (implicit și ale contractului de tranzacție) sunt: capacitatea părților de a contracta; consimțământul valabil al părților; obiectul contractului (tranzacției); cauza contractului (tranzacției).

1. Capacitatea de a contracta

Întrucât tranzacția implică renunțarea la un drept, iar renunțările sunt echivalente *actelor de dispoziție* (chiar dacă tranzacția nu implică o înstrăinare), părțile contractante trebuie să aibă *capacitatea*, respectiv să îndeplinească condițiile cerute de lege pentru a dispune cu titlu oneros de dreptul care formează obiectul concesiunii sau prestația promisă de o parte în schimbul renunțării făcute de cealaltă parte. Se cere nu numai capacitatea de a contracta, ci și capacitatea de a dispune fiindcă tranzacția (atât cea extrajudiciară cât și cea judiciară) presupune renunțări reciproce la drepturi din partea părților litigante. Regulă

⁴⁸⁶ Florescu D.C., *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*. Tratat. Vol. I. Editura Universității Titu Maiorescu, 2002, București, p. 91.

consacrată de articolul 1331 alin. 1 C. civ. potrivit căruia „pentru încheierea tranzacției se cere capacitatea necesară de a dispune de obiectul tranzacției”. Persoanele care nu au capacitatea de a dispune pot tranzacționa numai cu încuviințările pe care legea le impune în astfel de cazuri.

De exemplu, în conformitate cu art. 33 și 42 alin. 1 C. civ., tutorele poate încheia acte de dispoziție în numele persoanelor lipsite de capacitate de exercițiu sau minorilor în vârstă de până la 14 ani aflați sub ocrotirea sa numai dacă s-a obținut permisiunea prealabilă a autorității tutelare. Sub nici o formă reprezentanții legali ai incapabililor nu pot încheia tranzacții, în numele acestora⁴⁸⁷, fără a exista în prealabil permisiunea autorității tutelare în acest sens.

Dacă instanța de judecată, în virtutea rolului său activ, constată că tranzacția încheiată în numele minorului de către reprezentantul său legal a fost făcută fără încuviințarea prealabilă a autorității tutelare, trebuie să solicite părților să facă dovada existenței acesteia, în caz contrar actul fiind anulabil.

Contractul de tranzacție poate fi încheiat și prin intermediul reprezentantului convențional (mandatar). Însă împuternicirile reprezentantului trebuie să fie formulate într-o procură specială, eliberată și legalizată în modul stabilit de lege. În cazul tranzacției judiciare dacă mandatarul prezintă împuternicirea generală de reprezentare în justiție, fără a avea și o procură specială, instanța nu poate lua act de tranzacția intervenită între părți. În schimb, nu este necesară o procură specială dacă mandatarul nu face decât să prezinte instanței înțelegerea scrisă și semnată de către părți prin care acestea solicită judecătorului să ia act de dorința lor de a tranzacționa⁴⁸⁸.

O succintă examinare a jurisprudenței în acest sens este relevatoare. Astfel, când părțile prezintă instanței de judecată înscrisul care atestă încheierea contractului de tranzacție, există obligația judecătorului de a verifica dacă părțile au capacitatea legală de a tranzacționa, dacă actul este expresia voinței lor libere și dacă, prin tranzacție, nu se urmărește încălcarea unor norme imperative ale legii. Când se stabilește că aceste cerințe nu sunt îndeplinite nu se va lua act de tranzacție și va fi continuată judecata.

2. Consimțământul părților

Încheierea contractului înseamnă realizarea acordului de voință al părților asupra tuturor clauzelor contractuale, adică întâlnirea, pe deplin concordantă, a ofertei de a contracta cu acceptarea ofertei. Consimțământul este hotărârea unei persoane de a încheia un act juridic (un contract de tranzacție), de a se obliga juridic și exprimarea în exterior a acestei hotărâri. El este, altfel zis, rezultatul a două sau mai multor voințe cunoscute, care se întâlnesc într-un acord asupra unei clauze contractuale (*consentire est in unam eandemque sententiam concerrere*).

Pentru a produce efecte juridice, consimțământul trebuie să îndeplinească mai multe condiții:

- a. să existe;
- b. să emane de la o persoană capabilă, care are discernământ;
- c. să fie făcut cu intenția de angajament juridic și nu în glumă (*jocandi causa*) sau cu rezervă mentală (*reservatio mentalis*) cunoscută de cealaltă parte sau condiție

⁴⁸⁷ Potrivit art. 79 alin. 4 C. proc. civ. „reprezentantul legal îndeplinește în numele celui reprezentat toate actele procedurale pe care acesta din urmă are dreptul să le exercite, cu excepțiile stabilite de lege”. Excepția, în materia ce ne interesează, fiind prevăzută în art. 81 C. proc. civ. potrivit căruia – reprezentantul are „dreptul de a exercita în numele reprezentatului toate actele procedurale, cu excepția dreptului ... de a încheia tranzacții ...”.

⁴⁸⁸ Deak Fr., *Tratat de drept civil. Contracte speciale*, Editura ACTAMI, București, 1998, p. 477.

potestativă pură (angajamentul urmând să fie executat la liberul arbitru al părții care în exprimă);

- d. să fie precis și clar exprimat în exterior, încât să poată ajunge la cunoștința persoanei (celeilalte părți a contractului de tranzacție) căreia îi este adresat (*voluntas in mente retenta intu efficit*);
- e. să nu fie afectat de vicii de consimțământ (eroare, dol, violență).

Astfel, dacă la încheierea unui contract de tranzacție, consimțământul părților nu va îndeplini cumulativ toate aceste condiții atunci intervine sancțiunea nulității contractului. Însă, de la această regulă, există o unică excepție (caracteristică exclusivă contractului de tranzacție) prevăzută la art. 1334 alin. 2 potrivit căruia „eroarea de drept nu este temei de nulitate a tranzacției”.

Așadar, în vederea încheierii unui contract de tranzacție părțile trebuie să-și manifeste voința în mod liber și expres. Niciodată tranzacția nu poate fi dedusă dintr-un act sau fapt care presupune că ar lăsa să se înțeleagă că s-a dorit a se face aceasta. Comparativ cu renunțarea reclamantului la acțiune și recunoașterea acțiunii de către pârât, care sunt acte procesuale de dispoziție unilaterale, tranzacția judiciară, fiind un contract, presupune manifestarea expresă de voință a ambelor părți, în sensul de a face concesii una alteia.

Instanța de judecată are obligația de a verifica nu numai dacă ambele părți și-au exprimat consimțământul în legătură cu tranzacția, ci și dacă acesta este dat în scopul de a rezolva litigiul prin pronunțarea unei încheieri care să consfințească învoiala lor. În mod firesc, instanța de judecată nu va accepta și constata învoiala fără ca toate părțile să fi fost prezente pentru a-și da consimțământul. În legătură cu bunurile comune ale soților, în baza mandatului tacit reciproc (prevăzut de art. 21, alin. 2 din Codul familiei) se poate tranzacționa de oricare dintre ei, dacă actul procesual de dispoziție vizează drepturi reale mobiliare (de valoare obișnuită). În schimb, dacă tranzacția se referă la drepturi reale imobiliare, este necesar acordul expres al ambilor soți⁴⁸⁹. De asemenea, instanța de judecată are obligația de a verifica, printre altele, dacă actul de dispoziție al părților este expresia voinței lor libere, să nu fie rezultatul unui viciu de consimțământ. Cu toate acestea, aplicându-se regulile de drept comun, existența unor vicii de consimțământ nu lipsește de eficacitate tranzacția judiciară decât în măsura în care (anulabilă fiind) s-a exercitat împotriva ei o acțiune în anulare.

În ceea ce privește violența, aceasta poate fi nu numai fizică, ci și morală, și constituie viciu de consimțământ chiar dacă este exercitată de o altă persoană decât aceea cu care s-a încheiat tranzacția.

S-ar părea că tranzacția judiciară este un contract „*intuitu personae*”, făcându-se astfel excepție de la regula de drept comun potrivit căreia în contractele cu titlu oneros nu importă calitatea personală a părților⁴⁹⁰.

Obiectul și cauza tranzacției

Bunurile la care se referă tranzacția trebuie să fie *în circuitul civil*, să fie *determinate* sau, cel puțin, *determinabile*, să fie *posibile, licite și morale*. Se poate tranzacționa asupra oricărui drept patrimonial, pur și simplu, sub condiție, cu termen, eventual. Inclusiv bunurile viitoare pot forma obiectul tranzacției. Nu se va putea însă tranzacționa asupra bunului altuia sau asupra unei succesiuni nedeschise. Obiectul tranzacției trebuie să se refere la ceea ce se află în circuitul civil general. Astfel, nu pot face obiectul unui contract de tran-

⁴⁸⁹ Această regulă este, deci prevăzută de art. 21 alin. 2 C. fam. potrivit căruia “fiecare dintre soți este în drept să încheie convenții (tranzacții) prin care să dispună de bunurile comune, cu excepția bunurilor imobile, acordul celuiilalt soț fiind prezumat”.

⁴⁹⁰ Constantinescu M. G., *Contracte judiciare*, Tipografia ziarului *Universul*, București, 1939, p. 90.

zație, de exemplu: statutul civil al persoanei, drepturile nepatrimoniale de autor, pensia alimentară, capacitatea, dreptul la viață și sănătate etc. Deci tranzacția nu poate avea ca obiect drepturi personale nepatrimoniale⁴⁹¹ și nici bunuri scoase din circuitul civil (inalienabile) cum sunt cele aparținând domeniului public⁴⁹².

Codul civil precizează însă la art. 1332 alin. 2 că „se poate încheia o tranzacție asupra unei acțiuni civile ce derivă dintr-o infracțiune”, de exemplu, asupra despăgubirilor civile rezultate din vătămarea sănătății, căci prin această înțelegere nu este afectată acțiunea penală, care își urmează cursul, respectiv încetează prin împăcarea părților, potrivit regulilor procedurii penale, iar nu ca efect al tranzacției care se referă exclusiv la pretențiile civile.

Astfel, în cazul unor infracțiuni a căror sancționare este lăsată de legiuitor la latitudinea părții vătămate, permițând ca, prin împăcarea părților sau prin retragerea plângerii prealabile, fapta săvârșită de inculpat să rămână nesancționată, este permis ca, în limita unei despăgubiri (rezonabile), victima să poată tranzacționa cu infractorul, care obligându-se să-i acopere prejudiciul real îi asigură acesteia satisfacerea unui interes legitim. Însă, dacă se urmărește de către partea vătămată obținerea de la infractor a unei sume vădit disproporționate în raport cu prejudiciul real, dreptul subiectiv (de a obține despăgubiri) nu mai poate fi ocrotit de lege și drept urmare tranzacția nu poate fi primită⁴⁹³. Într-o astfel de situație, instanța de judecată, făcând verificările necesare, trebuie să ia act sau nu de contractul de tranzacție intervenit între părți, după caz, fără a avea dreptul să modifice înțelegerea dintre ele, de exemplu, să diminueze cuantumul despăgubirilor convenite pe motiv că și victima a fost în culpă.

În toate cazurile, sub sancțiunea nulității absolute, părțile sau una dintre ele nu trebuie să urmărească prin tranzacție realizarea de scopuri ilicite. Astfel, după cum am arătat mai sus, partea vătămată să nu profite de poziția pe care o are în procesul penal (în cazul infracțiunilor urmărite la plângerea prealabilă a părții vătămate), pentru a obține de la inculpat, pe calea unei tranzacții o despăgubire considerabil disproporționată în raport cu prejudiciul suferit, săvârșind astfel un abuz în exercițiul dreptului de a tranzacționa. Tot astfel, prin încheierea tranzacției să nu se urmărească eludarea dispozițiilor imperative ale legii sau fraudarea terților (de exemplu a creditorilor)⁴⁹⁴. Dacă tranzacția intervine în cursul procesului și instanța constată că părțile urmăresc astfel de scopuri ea este obligată să respingă cererea de a întări tranzacția și să continue judecata.

⁴⁹¹ Astfel potrivit art. 1332 alin. 1 C. civ. „Nu se poate face tranzacție cu privire la capacitatea persoanei sau la alte chestiuni care interesează ordinea publică”. Însă această dispoziție nu tocmai este clară, fiind de o interpretare largă, aceasta deoarece fără o dispoziție expresă care ar arăta care sunt „alte chestiuni care interesează ordinea publică” este dificil să stabilim cu exactitate asupra ce se poate sau nu încheia o tranzacție.

⁴⁹² Astfel potrivit art. 127 alin. 4 din Constituția R. Moldova fac obiectul exclusiv al proprietății publice „bogățiile de orice natură ale subsolului, spațiul aerian, apele și pădurile folosite în interes public, resursele naturale ale zonei economice și ale platoului continental, căile de comunicație, precum și alte bunuri stabilite de lege”.

⁴⁹³ Durac G., *Drept procesual civil. Actele de dispoziție ale părților în procesul civil*, Editura POLIROM, Iași, 1999, p. 152.

⁴⁹⁴ Chiar atunci când este consemnată într-o hotărâre judecătorească, tranzacția produce efecte în temeiul voinței părților, putând fi atacată, ca orice altă convenție, pe calea acțiunii în constatarea nulității sau în anulare, a unei acțiuni pauliene ori a unei acțiuni în rezoluțiune, dacă sunt îndeplinite condițiile prevăzute de lege pentru promovare acțiunilor menționate.

Așa fiind, tranzacția judiciară încheiată de foștii soți – părți în cauză – cu privire la partajarea bunurilor comune poate fi atacată printr-o acțiune pauliană, dacă au fost fraudată creditorii.